

Franckesche Stiftungen zu Halle

Pavli Manvtii Commentariivs In M. Tvllii Ciceronis Epistolas Ad Diversos

Accedvnt Eivsdem Scholia Et Hieronymi Ragazonii In Easdem Ciceronis
Epistolas Commentariivs

Manuzio, Paolo

Lipsiae, A.C. MDCCLXXIX

VD18 90852230

Epistolae III.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

[urn:nbn:de:hbz:5:1-219543](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:5:1-219543)

beratio, quid consilii discedentes capiamus, maxime quidem, quo nos conferre debeamus.

Numquam] Quia salutis publicae spes nulla superest.

Non sit coniunctum] Satis plane significat, si velit Sulpicius ad Pompeium transire, colloquendum esse: alioqui non oportere: sibi enim captum iam esse consilium. id cognoscitur ex lib. 10. ad Attic. epist. 12. *Servium*, inquit, *expecto, nec ab eo quidquam spero*. Cum

in eadem paullo ante scripserat, se de Hispania cogitare.

Expectabo] Et hoc verbo captum sibi de discessu consilium ostendit.

Quid tuo commodo fiat] De hoc loquendi genere dictum est lib. 1. epist. 1.

Servio et Postumiae] Lib. 10. ad Attic. epist. 9. *Servium expecto ad Nonas: et adigit ita Postumia, et Servius filius*.

EPISTOLAE III.

ARGUMENTUM.

Sulpicius, Achaeiae, post victum in Pharsalia Pompeium, a Caesare praepositum, consolatur in dolore, quem ex reipublicae calamitate capiebat. Quid autem ad consolandum valet? primum illud, cum offendimus, communem fortunam esse, nec decere eum, qui praecipuis non affligatur incommodis, praecipuo dolore angī. Alterum est, cum in alienis malis nostra bona recordamur; id est, cum ea, quae vitandi communis exitii gratia recte ac sapienter acta, dicta, cogitata sint a nobis, animo ac mente contemplamur. nam ad levandas miseras magnam habet vim bene actae vitae conscientia. Tertio loco, si minuit sollicitudinem ipsa per se conscientia; quanto magis, cum ad eam accedit hominum opinio, qui nihil a nobis non sancto, nihil imprudenter, aut indecore actum existiment? atque haec ratio, a generali quodam iudicio ducta, tum est firmior, si ad clarorum virorum exempla confugimus: ideo Caesarem quique ipsam idem, quod ceteros omnes, de Sulpicio iudicare dixit. Quid, cum illud adiungimus, in eo ipso quod, quasi malum sit, graviter dolemus, aliquid inesse, cur dolendam omnino non sit? facit hoc Cicero, cum ait: quod autem a tuis abes. Lenitur etiam studio litterarum, praesertim philosophiae, doloris acerbitas. quod in Sulpicii cura Cicero non neglexit. quamquam hanc partem considerate attingit: nec monendum aperte talem virum putat, quod esset arrogantiae: sed cum ait: mihi ita persuasi, te quoque in iisdem verari rebus: plane indicat, quid cum facere, tam adversis temporibus, oporteat. Nec vero levis est ex eorum, quos diligimus, probitate ac virtute consolatio. ergo hic laudatur Servius adolescens, ut afflictum patris animum grata filii mentio recrearet. Haec, et similia in ceteris epistolis observanda: quae si colligantur, adhibito ordine, sine quo praeciptorum copia propemodum inanis est; artem inuentionis, alioqui difficillimam, in promptu habebimus. Scripta est post bellum Africanum

apparet

apparet enim Caesarem in vrbe commorari, Pompeianarum partium metu liberatum. quod certe non ante bellum in Africa gestum consecutus est. perpetuo enim victoriae cursu Pompeium, Aegyptios, Pharnacem superauit: inde Romam profectus, paullo post in Africam contra Scipionem et M. Catonem contendit: quibus deuictis, ad urbem rediit, cum tertium consul esset; ibique tam diu permansit, donec in Hispaniam, ubi magnas copias a Pompeii liberis contractas esse audiebat, eundem necessurio iudicauit. Videtur autem Sulpicius in Achaia permansisse usque ad exitum Hispaniensis belli. quod ex eo suspicor, quia, quo tempore ad Ciceronem litteras consolatorias misit, quae infra leguntur, eodem Caesar ex Hispania lenire Ciceronis dolorem, ex interitu filiae susceptum, per litteras conatus est. lib. 13. ad Attic. epist. 20.

EXPLANATIO.

Sollicitum] Ob rempublicam seruitute oppressam. iam enim Caesar, iterum deuictis Pompeii partibus, vnus omnia tenebat.

Praecipuo] Cum enim commune sit exitium, cur tu praecipue doleas? Iterum Plancium admonuit epist. vlt. *Non debes aut propriam fortunam, et praecipuam postulare, aut communem recusare.*

Quodam] Ita loquimur, cum singulare quiddam notamus, vt lib. 2. epist. 4. *Est enim tibi grauis aduersaria constituta et parata, incredibilis quaedam expectatio.* Et in orat. de prouinciis c. 18. *Quod magni cuiusdam hominis, et persapientis videtur.* Et lib. 2. de Orat. c. 74. *Craffi responsum excellentis cuiusdam, est ingenii ac singularis.*

Minime miror] Cum plane perierit respublica.

Meum] Dolorem.

Quodam modo] Si dixisset, *meum agnosco*, suum quoque praecipuum esse in communibus miseriis dolorem significasset. ita nullum sibi locum ad leuandam Sulpicii sollicitudinem relinqueret, dixit igitur, *quodam modo*, vt indicet, sibi quo-

que acerbissimam fuisse perniciem reipublicae, nec tamen in communibus miseriis praecipuo quodam dolore angere.

Agnosco] Me quoque dolere confiteor. epist. seq. *Illam partem excusationis nec agnosco, nec probo.*

Prope singulari] Cur addit, *prope*? ne viro graui, verborum quasi lenocinia respuenti, nimium assentari videatur. Sic lib. 4. Acad. c. 43. *Omitto per ipsum Aristotelem, meo iudicio in philosophia prope singularem.* Valet autem, *singularis*, interdum minus, quam incredibilis, interdum plus: minus, vt lib. 13. epist. 54. *In longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcellii fidem, abstinentiam, modestiamque cognovi.* Plus, vt lib. 1. de Orat. c. 38. *Antonii incredibilis quaedam, et prope singularis et diuina vis ingenii videtur.*

Tuis bonis] Tua virtute et memoria recte factorum.

Alienis malis] Quibus afflicta respublica concidit. Notat perditos hominum mores, in primisque perniciosam publicae libertati ambitionem Caesaris et Pompeii.

Laborare]

Laborare] Malis laborare, apte coniunguntur.

Me quidem] Consolamur et ratione, et exemplo. ratione usus est in proxima superiore sententia: exemplum hic adfert de se ipso.

Nemini concedo, qui maiorem] Nemo est, cui molestiae plus attulerit interitus reipublicae. simile illud lib. 10. epist. 3. *Nunc me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex optimo reipublicae statu acquires.* et eodem libro, epist. 29. *Nec his concedo, ut te saluum malint, quam ego.*

Pernicie et peste] Augent superlata nomina: quod etiam rhetores docent. maior autem est in peste, quam in perniciē, significatio.

Consiliorum] Quia de republica semper optime sensi. quod tibi quoque, optimo ac sapientissimo viro, solatio esse debet.

Multo enim ante] Quattuordecim annis ante, cum esset consul. Id clarissime ostendit lib. 10. ad Attic. epist. 4. *Praeclara, inquit, conscientia sustentor, cum cogito me de republica aut meruisse optime, cum potuerim: aut certe numquam, nisi diuine, cogitasse: eaque ipsa tempestate euerfam esse rempublicam, quam ego XIV. annis ante prospexerim.*

Tempestatem] Procellam, quae rempublicam afflixit.

Abfui] Cum esset in Cilicia proconsul: quo iuit Sulpicio consule, ut patet ex lib. 3. epist. 3. et lib. 5. ad Attic.

Magnam partem] Menses circiter octo. nam videtur ineunte

Maio, aut extremo Aprili mense Roma discessisse. lib. 5. ad Attic. epist. 2.

Monuisti senatum] Consolationem affert anteaetiae vitae commemoratio. ideo narrationem hanc induxit, ut quemadmodum se levare dixit gravitate doloris ob conscientiam consiliorum suorum, iidem Sulpicius e suis in rempublicam officiis consolationem capiat.

Omnibus bellis civilibus] Tribus, quae commemorat his verbis Phil. 8. c. 2. *Ceteris bellis, maximeque civilibus, contentionem, reipublicae causa faciebat.* Sulla cum Sulpicio de iure legum, quas per vim latas Sulla dicebat: *Cinna cum Octavio de novorum civium suffragiis: rursus cum Mario et Carbone Sulla, ne dominarentur indigni, et ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem.*

Superiores] Sic locutus lib. 5. in Ver. c. 44. *Id agit, ut semper superius suum facinus novo scelere vincat.* Et lib. 4. Acad. c. 6. *Arcefilas Zenoni, ut putatur obire. Etans, nihil novi reperienti, sed emendanti superiores.*

Consilium tuum] Ne Caesari ante concessum lege Trebonia tempus succederetur, et ut absenti consulatum petere liceret. in quo dissentiebat a M. Marcello collega. epitome Liviana 108. *Contentiones inter consules de successore C. Caesari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Caesar ad petitionem consulatus veniret, cum is lege lata in id tempus consulatus provincias obtinere deberet.* Suetonius in Caesare c. 28. Plutarchus, Dio, alii.

R

Occidisse]

Occidisse] Consulares, Pompeium Magnum, L. Lentulum, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeii focerum; praetorium, M. Catonem; alios praeterea, qui bellum paci, odio Caesaris, praetulerant.

In tantis tenebris] Non dicit, conscientiam optimorum consiliorum nihil prodesse, sed pro malis reipublicae parum, nam, esse aliquem conscientiae fructum, paullo ante ostendit in se ipso.

Quasi parietinis] Libri veteres quinque, *perpetuis*: duo, *perditi*: *vis*: vnus *diserte*, *parricidiis*: Mediceus, *parietinis*: ex quo *parietinis* legendum, alii ante nos recte censuerunt. Sunt autem *parietinae*, parietum ruinae. Cicero ad rempublicam transtulit, et, *quasi*, praeposuit, veritus, ne paullo durior translatio videretur. quod praecipit Crassus lib. 3. de Orat. c. 41. *Si vereare, ne paullo durior translatio esse videatur, mollienda est, praeposito saepe verbo.*

Vix consolabilis] Recte addidit, *vix*: vt consolabilem tamen esse ostendat: quod ei propositum est: cum hanc vnam ob causam ad Sulpicium scribat, vt eum a moerore abducatur.

Ipsa] Cuius in potestate sunt omnia.

Lumen] Tribus verbis metaphoram absoluit, *lumen*, *extinctis*, *elucere*. et hac fortasse translatione vsus est, cum illud proxime dictum, *in tantis tenebris*, recorderetur.

Extinctis ceteris] Luminibus reipublicae. Phil. 5. c. 14. *Pompeio patre, quod imperii populi Romani lumen fuit, extincto.*

Sanctitatem] Sanctitatem definiit lib. 1. de Nat. deor. c. 41. *scientiam colendorum deorum*. hic accipitur pro summa probitate, vt in Phil. 3. c. 6. *Quod in iuuentute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis?*

Prudentiam] Non enim satis est optima velle, quod sanctitas est; sed optima etiam videre, in praestanti ciue requiritur.

Haec] Primum optimorum consiliorum recordatio, deinde iudicium Caesaris omniumque ciuium.

Magna esse debent] Dixit iam, debere eum suis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare.

A tuis] Vxore, et filio.

A multis ac magnis molestiis] Saepe Cicero consolatur abientes miseria ciuitatis, quam afflictam et deformatam ciuis bonus libenter nemo videt. vnde illud ad Sextium lib. 5. epist. 17. *Illud vtinam ne vere scriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res vlla delectet.* Et ad Torquatum lib. 6. epist. 1. *Oculi augent dolorem.*

Vereretur] Vereretur, inquit, quia graues atque acerbae audienti etiam essent, non modo videnti.

Meliore] Non igitur dolendum est, quod a tuis ablis.

Certior fieres] Quia scire haec ipse per te non posses. significat autem duas maxime res, de quibus certiozem Sulpicium fecit, iudicium Caesaris omniumque ciuium, et miserrimum statum ciuitatis.

Reliqua] Non dubito, quin studia philosophiae significet: cum inferat, quae ego experiens quotidie, sic probo, vt ea mihi salutem asferre

ferre videantur. Euerſa enim re-
publica philoſophiae ſtudia longo
intervallo intermiſſa reuocauit:
quod ipſe confirmat in prooemio
Tuſc. 1. et lib. 3. de Offic. et alibi.

Salutem] Eandem ſententiam
retulit lib. 6. epiſt. 12. *Eſt, in-*
quit, unum perſugium, doctrina ac
litterae, quibus ſemper uſi ſumus:
quae ſecundis rebus delectationem
modo habere uidebantur, nunc
vero etiam ſalutem. lib. 9. epiſt. 2.
Modo nobis, inquit, ſtet illud, una
uiuere in ſtudiis noſtris; a quibus
antea delectationem modo pereba-
mus, nunc uero etiam ſalutem.
lib. 13. epiſt. 28. *Studia illa no-*
ſtra, quibus antea delectabamur,
nunc etiam uiuimus.

Omnium doctrinarum] Ergo et
philoſophiae: quod paullo poſt
confirmat, cum ait: *ad eas te re-*
feras artes, quibus a primis tem-
poribus aetatis ſtudium tuum de-
diſti.

Ad bene uiuendum] Bene vi-
uendi praecepta philoſophorum
libris continentur.

Optimis rebus] Florente re-
publica.

In quo acquieſcamus] In Lib. 9.
epiſt. 3. *Nulla nunc in re alia ac-*
quieſcimus.

Vel ſcientia, vel natura] Non
modo enim a litteris, ſed a natura
etiam ipſa prudentiam accipimus:
quid te, inquit, et ſcientia et natu-
ra prudentem, hortor, ut ad eas te
referas artes, quibus, etc.

Illi arti] Eloquentiae.

Neque in curia, neque in foro] Neque in ſenatu, neque in iudi-
ciis. epiſt. 6. *Nihil in foro agere*
libebat: adſpicere curiam non por-
eram. Idem queritur in prooemio

lib. 3. de Offic. *Exſtiſto ſenatu,*
deletisque iudiciis, quid eſt, quod
dignum nobis aut in curia, aut in
foro agere poſſimus?

Tuae ſcientiae] Iuris ciuilis.
Scientias quoque, numero multitu-
dinis, Cicero dixit in libro de Se-
neſt. c. 21. *Tot artes, tantae ſcien-*
tiae, tot inuenta. quod ſingulare
tamen exemplum adhuc inueni.

Excellenti ac ſingulari] Vicit
enim hac laude Sulpicius ſuperio-
res omnes. quod ei tribuit Cicero
in libro de clar. orat. c. 41. 42.
cum cum dicat ad ius ciuile non
modo Dialecticam, uerum etiam
litterarum ſcientiam, loquendique
elegantiam adiunxiſſe.

Non multo plus] Plus omnino,
ſed non multo: quia, ſublata cauſa
ſarum actione, pauci de iure con-
ſuluntur. quorſum enim? cum iu-
dices, non quid leges iubeant, ſed
quid is nolit, cuius libido pro le-
gibus eſt, in ſententiis ferendis ſpe-
ctare cogantur.

Non equidem te moneo] Tali
vel ſcientia, vel natura praeditum.
facere enim inſolenter.

Mihi ita perſuaſi] Prorſus ita
credo, te quoque in iisdem philo-
ſophiae ſtudiis verſari.

Rebus] Pro, artibus. dixit enim,
ut ad eas te referas artes.

Si minus prodeſſent] Cum ta-
men vehementer proſint, quippe
quae ſalutem aſſerre uideantur.
paullo ante.

Animum a ſollicitudine abduce-
rent] Quasi enim aberramus a
moſtitiis, dum litteras tractamus.
lib. 12. ad Attic. epiſt. 38. *Ego hic,*
ſcribendo dies toros, nihil equidem
leuor, ſed tamen aberro. Et ibidem
proxime: *Sine hanc aberrationem*
R 2 a dolore